

Mohammad Kazem Kahdui
Prijevod s perzijskog: Sedad Dizdarević

Rumijevo putovanje sa Sanaijem¹

UDK 821.222.1

Sažetak

Jedan od pjesnika i velikih govornika koji se napajao sa intelektualnog vrela Sanaijevih ideja bio je i Mevlana Dželaluddin Rumi. Mevlana je zahvaljujući snazi svoga uma i intelekta, koristeći se Sanaijevim stihovima, pričama, izrekama i idejama svoje veličanstvene mističke misli prezentirao uz pomoć neponovljivih umjetničkih slika i prelijepih književnih formi i obrazaca.

Sasvim je očit utjecaj Sanaija i njegovih djela kako na Mevlanin intelektualni i duhovni nazor tako i na njegov pjesnički i umjetnički izričaj u dva njegova najznačajnija umjetnička djela kao što su *Mesnevija* i *Šemsovi gazeli*. Taj utjecaj je toliko veliki da se stiče utisak kako je Mevlana Sanaijeva djela koristio kao svjetiljku prilikom pisanja svojih djela. Naravno, Mevlanin stil je umnogome precizniji, znanstveniji, strukturiraniji i odmjeraniji. To se najbolje može vidjeti u interpretaciji priče o slonu i sukobljavanju ljudi u vezi forme i izgleda slona. Bez obzira na veličinu i slavu koju je Mevlana uživao on veoma često hvali Sanaija, pa čak mu i posvećuje jedan gazel, a za sebe tvrdi da je vjerno slijedio stope Sanaija i Attara.

Cljučne riječi: Sanai, Mevlana, uticaj Sanaija, Attar, *mesnevija*.

¹ Preuzeto iz naučnog časopisa *Mowlana pežubi*, god. 1, br. 2, 1389. godine po solar-nom, str. 165–182.

Uvod

Gazna je udaljena nekih stotinu četrdeset kilometara od afganistanske prijestonice Kabul, a prije hiljadu godina Gazna je bila glavni grad gaznevidske dinastije i predstavljala je jedan od glavnih naučnih i kulturnih centara islamskog svijeta te je zbog toga bila poznata pod imenom Majka svih gradova. Nažalost, nemilosrdna priroda, mnogobrojni ratovi i politika su gotovo potpuno uništili ovaj grad. Godine 1043. ovaj grad je razorila poplava, a 1131. je došlo do požara koje su prouzročile munje. Za vrijeme Behramšaha (1132–1143) sultan Sandžar je razorio ovaj grad koji je razaran više puta za vrijeme vladavine gurida, gaznevida, mongola, timurida, a za vrijeme Britanaca je nemilosrdno bombardiran. Međutim, veličina i vrijednost Gazne su u nauci i književnosti čiji su temelji uspostavljeni negdje oko desetog stoljeća. Odatle potječu neki od velikana islamske nauke i duhovnosti kao što su Osman Hudživiri, Mesud Sa'd Salman, Muhtari Gaznevi, Seyyid Husein Gaznevi, Sanai Gaznevi i drugi.

Hakim Abul Madžd Madždud ibn Adem Sanai Gaznevi rođen je oko 1080. godine, a umro je u prvoj polovini dvanaestog stoljeća između 1131. i 1141. godine. On je prvi pjesnik koji je u svoju poeziju uveo sufijske i mističke motive i koji je sufijske misli i ideje interpretirao u različitim pjesničkim formama.

Snaga njegovog pjesničkog izražaja i privlačnost njegovih riječi, posebno u njegovom najvažnijem djelu *Hadigatul-haqiqa* (*Bašča istine*) uticala je na druge pjesnike da u svojim djelima koriste njegove motive i značenja i da ga neprekidno hvale i slave. Pjesnici poput Magribija, Amir Husreva Dehlavija, Haqanija, Sejfa Farganija, Attara Nišapurija, Iraqija, Anvarija, Qavamija Razija, Džamija, Mula Muhsina Fejza Kašanija, Saiba Tabrizija, Kasima Anvara, Mevlane, Ikbala Lahorija, samo su neki koji su se divili i hvalili Sanaija. U ovom članku ćemo analizirati uticaj Sanaija na Mevlanu. Nekada ćemo se zadovoljiti samo primjerima u kojima se vidi kako je Sanai uticao na sadržaj i tematiku Mevlaninih djela, a drugi put ćemo navesti izraze i konstrukcije koje je Mevlana preuzeo od Sanaija. Vidjet ćemo kako su Sanaijeve sufijske ideje, njegove prekrasne izreke, priče, gazeli i govori predstavljali izvor inspiracije za Mevlanu prilikom pisanja i kreiranja njegove *Mesnevije* i *Šemsovih gazela*.

Halilullah Halili raspravljajući o promjenama koje je doživio Sanai i njegovom utjecaju na kasnije pisce i pjesnike piše sljedeće: “Ova iznenadna promjena... ne samo da je transformirala temelje njegove poezije već je u potpunosti izmijenila temelje poezije naših pjesnika nakon njega pa sve do današnjih dana. On je Dželaluddinu Rumiju u ruke predao svjetiljku, na putu šejha Attara i Hafiza Širazija rasplamsao je buktinju, pomogao je Nizamiju i njegovom djelu *Makbzanul-asrar* i uveliko je pružio podršku Haqaniju pri pisanju djela *Tuhfatul-iraqayn*”.²

Profesor Sarvar Homajun u vezi toga je rekao: “Sanai je toliko uticao na Mevlanu da je teško reći da li bi Mevlanina misao bila toliko duboka ili kakva bi uopće bila da nije bilo Sanaija.”³

Edward Browne predstavljajući Sanaija kaže da on predstavlja jednog od trojice najvećih iranskih sufijskih pjesnika u formi mesnevije. Nakon

² *Život i djelo Hakima Sanaija*, 1977, str. 32.

³ Homajun, 1977, str. 131–132.

njega navodi Feriduddina Attara i Dželaluddina Rumija Mevlanu. Iako je Mevlana bio daleko poznatiji i veći pjesnik od njih dvojice ipak je izrekao sljedeće stihove:

*Attar je bio dub, a Sanai njegova dva oka
Ja sam došao nakon Sanaija i Attara.⁴*

Aflaki navodi: “Jedne prilike hazreti Mevlana je rekao ko god da se posveti Attarovim djelima, ko se okoristi Sanaijevim djelima i uspije razumjeti tajne njegova govora i ko god u potpunosti pročita Sanaijeve govore bit će u stanju razumjeti tajnu mojih riječi.”⁵ Veliki iranski polihistorik Zarinkub je na sljedeći način opisao poštovanje i divljenje koje je Mevlana pokazivao prema Sanaiju: “U svojoj *Mesneviji* naziva ga Hakim Gaznevi odnosno Mudrac iz Gazne, a *Ilahinama* je korištena kao što se koristi *Kur'an* prilikom zaklinjanja.”⁶

Sanaijeva *Hadiqa* i Mevlanina *Mesnevija*

Mevlana obično Sanaijevo poznato djelo *Hadiqatul-haqiqa* (*Bašta istine*) naziva *Ilahinama*, a samog Sanaija Hakim Gaznevi (Mudrac iz Gazne), Hakime gayb (Mudrac svijeta tajni), Fahrul-arifin (Ponos arifa):

*U Ilahinami je ovo protumačio
onaj Mudrac svijeta tajni i Ponos arifa.
Nepotpuno sam protumačio stišavanje bijesa
cjelovito tumačenje poslušaj od Mudraca iz Gazne.
“Jedi tugu”⁷ i nemoj jesti hljeb onih što tugu uvećavaju,
zato što pametan jede tugu, a djeca jedu šećer.⁸*

Ovi Mevlanini stihovi predstavljaju aluziju na sljedeće Sanaijeve stihove:

*Gusjenica je promolila glavu iz skrivene rupe,
pogledala je svoje polje i rekla:
Sve ovo je Tvoje kao i sve ono što je bilo
Ti daješ opskrbu, radi šta hoćeš.
Vjerujem da Ti daješ opskrbu bez ikakvih uvjeta
sve mi je od Tebe, i hljeb i život.
Nije muškarac onaj koji kada tuguje
ima slabije uvjerenje od obične žene.⁹*

Mevlana u priči o zečevima i priči pod naslovom “Odgovor Poslanika na njihove uvrede i navođenje njih kao primjera” kaže:

*Ovako je rekao Hakim Gaznevi
u Ilahinami ako dobro slušaš.
Ne petljaj se puno u Božiju odredbu
takav je poput magarca sa magarećim ušima.¹⁰*

Mevlana je ovu priču preuzeo iz Sanaijevog djela *Hadiqatul-haqiqa* gdje Sanai navodi primjer jednog glupaka koji ismijava kamilu i kaže joj da je sva iskrivljena. Kamila ga upozorava da na taj način ismijava i prigovara onome koji ju je stvorio. Kaže mu da u njenom obliku ima nekog dobra i svrhe te

⁴ Browne, 1967, tom II, *Od smrti Melikšaha do smrti Sandžara*.

⁵ Aflaki, 1976, tom I, str. 220.

⁶ Zarinkub, 1990, str. 2.

⁷ Budi tužan.

⁸ Mevlana, III tom, stihovi 3749–3751.

⁹ Sanai, 1989, str. 107.

¹⁰ Mevlana, III tom, stih 2771–2772.

da prestane govoriti gluposti i bezobzirnosti. Na kraju mu je kamila rekla da je njen oblik u skladu sa njenim stanjem kao što su magareće uši u skladu sa magarećom glavom.

*Neki glupak je vidio kamilu u polju,
reče: "Zašto je tvoj oblik tako iskrivljen?"
Kamila reče: "U ovoj prepirci
znaj da tako prigovaraš Tvorcu.
Ne gledaj iskrivljenost moga tijela,
traži od mene da ti pokažem ispravan put.
Iskrivljenost ima neku korist,
krivina luka daje pravu strijelu.
Prestani se ismijavati i vrijeđati
magareće uši priliče magarećoj glavi."¹¹*

U priči pod nazivom "Ljudi pokvarene mašte i kratke pameti" govoreći o onima koji vide samo vanjsku formu *Kur'ana* i smatraju ga zbirkom mitova Mevlana se poziva na Sanaija i kaže:

*Lijepo je rekao Hakim Gaznevi
za one zakrivene zastorima primjer duhovnosti.
Ako u Kur'anu ne vide ništa osim riječi,
nije se čuditi onima koji su u zabludi.
Jer od sunčevih zraka punih svjetlosti
slijepac ne može ništa osjetiti osim topline.¹²*

U ovim stihovima Mevlana je bio pod utjecajem Sanaija u dijelu u kojem govori da ukoliko bi se svi ljudi i svi džini udružili da načine knjigu sličnu *Kur'anu* ne bi mogli čak kada bi jedni druge pomagali. S tim u vezi Sanai kaže:

*Njegove riječi su toliko nježne i prefinjene
da nemaju potrebe za glasom a niti slovima.
Kako ga može opisati neko ko je prolazan,
kako njegove riječi da stanu u slova.
Kur'an je lijek za ranjena srca,
Kur'an je lijek za bolna srca.
Bez sumnje znaj da je Božiji govor,
ukoliko nisi papagaj, magarac ili mazga,
temelj vjere i stub pobožnosti
rudnik rubina i riznica značenja
zakonik mudrosti mudrih
kriterij navika učenih.¹³*

Mevlanina priča "Svađa u vezi izgleda i forme slona" bez sumnje je pod utjecajem Sanaija s tom razlikom da je Mevlanin stil daleko strukturiraniji i ljepši što ukazuje na veću zrelost i veće iskustvo u odnosu na Sanaija.

Kod Sanaija slona odvede u jedan od gradova u provinciji Gur u kojem žive slijepci koji pokušavaju dodirima ruke saznati kako slon izgleda. Kod Mevlane Indijci dovode slona u mračnu prostoriju kako bi ga pokazali drugima. Detalji koje Mevlana ubacuje u ovu priču kao što su Indijci, mračna prostorija i slon iz Indije ovu priču čine veoma atraktivnom i realističnom što djeluje

¹¹ Sanai, 1989, str. 183.

¹² Mevlana, III tom, stih 4228–4230.

¹³ Sanai, 1989, str. 171.

na čitaoce na poseban način. Mada je zaključak u priči kod oba pisca gotovo identičan, način na koji je priča ispričana je izuzetno različit.

Modarres Rezavi u djelu *Ta'liqate Hadiqa* (str. 104–107) tvrdi da je Sanai ovu priču preuzeo iz knjige *Muqabesat* (str. 259) od Ebu Hajjana Tevhidija koji citira Platona koji kaže da ljudi mogu spoznati samo dio istine a ne cijelu istinu i kao potvrdu tome navodi priču o slonu i slijepcima koji su govorili o slonu na osnovu toga koji dio tijela slona su dotakli. Međutim, Ebu Hamid Gazali ovu priču navodi u svojim djelima *Ihjau 'ulumeddin* (1996., I, str. 7) i *Kimijae se'adat* (1982., I, str. 51) i piše: “Oni su poput slijepaca koji su čuli da je u grad došao slon pa su otišli da ga vide. Misle da ga mogu upoznati pomoću dodira ruku. Jedan stavi ruku na slonovo uho, drugi na nogu, treći na kljove i tako dalje. Kada se sastanu i kada počnu opisivati slona onaj koji je stavio ruku na slonovu nogu kaže da je slon poput stuba, onaj koji je stavio na kljove kaže da je slon kao cijev, a onaj koji je ruku stavio na slonovo uho kaže da je slon poput tepiha. S jednog aspekta svi su u pravu, ali su svi u krivu zato što smatraju da znaju kako slon izgleda u cijelosti.”

Sanai u svojoj priči navodi da je vladar doveo slona u grad u kojem su živjeli slijepci. Svaki od slijepaca je stavio ruku na neki od dijelova slona kako bi na taj način upoznao slona. Nakon toga kada su opisivali slona onaj koji je stavio ruku na slonovo uho rekao je da je slon strašan, velik, širok i težak poput tepiha. Onaj koji je ruku stavio na slonovu surlu rekao je da je slon poput cijevi koja je iznutra šuplja i strašna, a onaj koji je ruku stavio na slonovu nogu rekao je da je slon poput konusnog stuba. Sanaijeva priča je umnogome slična Gazalijevoj.

*U provinciji Gur bio je veliki grad
i u tom gradu svi su bili slijepi.
Neki je vladar prolazio tuda
doveo je vojsku i šator razapeo.
Sa sobom je vodio velikog slona
radi slave, hvale i veličine.¹⁴*

Mevlana je ovu priču naslovio “Svađa u vezi oblika i izgleda slona”:

*U mračnoj prostoriji nalazio se slon
doveli ga Indijci da bi ga pokazivali.
Mnogi ljudi su došli da ga vide
i svaki od njih je ušao u onaj mrak.
Kada ga nisu mogli vidjeti očima
u onom mraku rukom su dodirivali.¹⁵*

U dvadesetak stihova Mevlana je ispričao cijelu priču, a poenta priče je da su ljudska osjetila poput dlana ruke i da ne mogu obuhvatiti cjelinu stvarnosti kao što to ni dlan ne može u ovom slučaju.

Kada spomenemo naj odmah se sjetimo Mevlaninog početka *Mesneviye* koji glasi “Poslušaj naj što priču priča”. Međutim, prije njega Sanai je govorio o plaču, mukama i bolima najja. Ne bi bilo ništa neobično da je Mevlana preuzeo ovih nekoliko stihova o najju od Sanaija kako bi postavio temelje svoje veličanstvene *Mesneviye* i na taj način svima nama prikazao snagu svoga uma i ljepotu svoje imaginacije i mašte. U ovim stihovima Sanai govori o najju:

¹⁴ Sanai, 1989, str. 69.

¹⁵ Mevlana, III tom, stihovi 1259–1261.

*Plać naja nije nikako prazan od boli
njegova čežnja nije nikako prazna od žutila lica.
On je ašik lijepa glasa i veoma milozvučan je
po cijelom tijelu su mu rane mnoge.
Bez riječi uhu vijesti donosi
bez govora opio je razum, dušu i srce.
Od njegova daha plameni se dižu
nije čudo kada naj vatru zapali.
Dok drugi prstima svojim svira naj
na mome licu patnja srca se vidi.
Naj svira otvoreno o boli srca
iako krv posvuda je, rane se ne vide.*

Kao što smo rekli Mevlana započinje svoju *Mesneviju* sa sličnim stihovima (Mevlana, I, stihovi 1–17).

Kada je riječ o znanju i nauci njih dvojica imaju dosta slično mišljenje. Kako kažu ono znanje u kojem nema dobra i koristi neće čovječanstvu donijeti sreću i spasenje. Takvo znanje je zastor i treba ga izbjegavati. U vezi s tim Sanai kaže:

*Ako si stjecao znanje radi pohlepe, onda se čuvaj jer noću
kada lopov dođe sa lampom odnosi ono što je najvrijednije.*

(Sanai, *Divan*, kasida br. 7)

*Znanje koje se stiče radi plodnih pašnjaka
poput je lopova koji nosi svjetiljku.
Znanje koje radi ugleda stječesh
plod je njegov patnja i nesreća.
Jer duša nije isto kao i Tvorac duše,
a nije isti onaj koji uči i onaj koji zna.¹⁶*

Mevlana ovu misao u svojoj *Mesneviji* izražava na sljedeći način:

*Ljude srca njihovo znanje nosi
ljudi tijela nose svoje znanje.
Kada znanje dođe do srca onda postane prijatelj
kada znanje dođe do tijela postane teret.
Znanje koje ne dođe direktno od Njega
neće dugo potrajati poput boje frizerke.
Nemoj da radi prohtjeva nosiš teret znanja
kako bi postao jahač na putu znanja.¹⁷*

Ili:

*Znanja ljudi osjećaja su poput brnjice
koja brani da zahvate Uzvišeno znanje.¹⁸*

U poslaničkim predajama stoji da je prvo što je Bog stvorio bio razum, a u nekim drugim predajama se navodi da je to pero (Rezavi, str. 86, 268. i 428), a u vezi toga Sanai kaže:

*Prvo stvorenje bijaše razum
razum je najuzvišeniji od odabranih.¹⁹*

¹⁶ Sanai, 1989, str. 322.

¹⁷ *Mesnevija*, I, stihovi 3452–3457.

¹⁸ *Ibidem*, str. 1019.

¹⁹ Sanai, 1989, str. 62.

S druge strane Mevlana ovu temu prezentira na sljedeći način:

*Mustafa je rekao da Adem i poslanici
stoje iza njega pod njegovom zastavom.
Iako sam formom nastao od Adema
u biti ja sam djed svih djedova.
Tako je po svojoj biti moj otac od mene
tako je drvo dijete ploda.
Prvo je misao a onda dolazi djelo,
posebno misao koja opisuje Ezel.²⁰*

Naučnik koji se bavi spoznavanjem fizičkog svijeta svoje znanje temelji na suprotnostima tako da ono što u konačnici čini njegovo znanje jeste produkt različitih i suprotstavljenih stvari koje on sintetizira i stvara jednu cjelinu. Govoreći o tome Sanai navodi sljedeće stihove:

*Bog je svojom odredbom i stvaranjem u univerzumu
smjestio na jedno mjesto četiri ljuta neprijatelja.
Spajanje svih njih dokaz je Božije moći,
Njegova moć stvaranja je njegova mudrost.
Svi su suprotstavljeni ali Božijom odredbom
svi se nalaze jedni pored drugih.
Odredbom Vječnoga svi oni će na kraju
u svijetu prolaznoga pribjegavati smicalicama.
Četiri dragulja uz pomoć sedam zvijezda
postaše glasonoše Onoga Bezbojnoga.²¹*

Mevlana s druge strane o suprotnostima govori na sljedeći način:

*Naši ratovi i naši mirovi u oku svjetlosti i zbilje
nisu od nas već između Njegovih prsta.
Rat ljudskih čudi, rat godišnjih doba, rat riječi
između različitih dijelova je strašan sukob.
Ovaj svijet počiva na tim ratovima
pogledaj elemente da ti bude jasno.
Četiri elementa su četiri jaka stuba
na kojima počiva krov dunjaluka.²²*

S obzirom na to da su kategorije kao što su dobro i zlo relativne kategorije i ne mogu biti apsolutne Mevlana i Sanai su ovu činjenicu opisali na sebi svojstven način:

*Dobro i zlo se ne nalaze u svijetu govora
mene i tebe nazivaju dobrim ili lošim.
Od kada je Bog stvorio univerzum
nikakvo zlo nije učinio apsolutno.
Smrt je jednom propast, a drugome hrana,
otrov je jednome hrana, a drugome smrt.²³*

Mevlana istu temu obrađuje ovako:

*Tako nema apsolutnog zla u svijetu,
zlo je relativno to dobro znaj.*

²⁰ Mesneviya, IV, stihovi 524–529.

²¹ Sanai, 1989, str. 67.

²² Mevlana, VI, stihovi 45–48.

²³ Sanai, 1989, str. 86–87.

*Nikada nije postojao otrov i šećer
koji nekome nije bio oslonac, a drugome prepreka.
Jednome oslonac, a drugome prepreka,
jednome otrov, a drugome poput šećera.
Zmijski otrov za zmiju je život,
a za čovjeka je on samo smrt.²⁴*

Prema mišljenju arifa ovaj svijet je ogledalo u kojem se ogledaju sva djela i postupci ljudi, a rezultati i posljedice ljudskih djela se poput odjeka vraćaju onome koji ih je počinio. To je princip za koji Sanai kaže da s obzirom da se naša djela vraćaju nama kao odjek glasa koji se odbija od planine trebali bismo da taj odjek lijepo zvuči a ne poput glasa magarca:

*Kada dođeš do planine puštaj lijep zvuk
zašto planini šalješ zvuk magarca?
Prije nego si obavio molitvu učinio si
stotine hiljada zvučnih nedjela.
Neizbježno njihov zvuk će imaginarna planina
Poput zvuka vratiti opet tebi.²⁵*

U knjizi *Fihī ma fihī* Mevlana navodi sljedeći stih i kaže: “Svijet je poput planine. Sve što kažeš od dobra ili zla ponovo će ti se vratiti. Ako misliš da si dobro rekao, ali ti se loše vratilo, budi siguran da je to nemoguće. To je kao kada bi na planini pjevao slavuj a čuo se glas vrane ili glas čovjeka ili, pak, magarca. Znaj da si otpustio glas magarca.”, a u *Mesneviji* s tim u vezi kaže:

*Ovaj svijet je planina, a naše djelo odjek,
odjek naših djela će se nama vratiti.²⁶*

A Sanai u svojoj kasidi kaže:

*Imam jako loš glas ali pod ovom kupolom
dobar glas će ti donijeti Zelena kupola.²⁷*

Putovanje duše od mineralnog, vegetativnog, animalnog i melekanskog stepena pa dalje, o kojem Mevlana govori u *Mesneviji*, Sanai je u djelu pod naslovom *Sejru'l-ibad ilel-me'ad* obradio na više načina.

Sanai putovanje duše od tijela pa dalje predstavlja u paraboli o četiri ptice kojima je glava odsječena, a koje su počele pjevati nakon što su njihove dijelove sastavili:

*Duša ne leti prema svome Domu
dok se pješke ne odvoji od tijela.
Dok se ne odvoji od animalnih čula
ne nalazi puta do stepena čovjeka.
Pa kad se čovjek odvoji od razumske duše
na njegovo mjesto sjeda Sveti duh.
Kad se odvoji od duše koja govori
Oživljava kao melekanska duša.²⁸*

²⁴ Mevlana, IV, stihovi 65–68.

²⁵ Sanai, 1989, str. 145.

²⁶ Rezavi, str. 231.

²⁷ Sanai, 1989.

²⁸ Sanai, str. 724.

Mevlana ovo putovanje duše opisuje na sljedeći način:

*Umro sam kao mineral i postao biljka,
pa sam umro kao biljka i pojavio se kao životinja.
Umro sam od životinjskog i postao čovjek,
pa zašto se bojim, kada sam smrću nešto izgubio?
Ponovo ću umrijeti od ljudskoga
kako bih razapeo krila kao melek.
I iz melekanskog valja mi ići dalje
sve će umrijeti osim Lica Njegova.
Ponovo ću umrijeti kao melek
ono što mašta zamisliti ne može postat ću.
Pa postat ću ništavilo, ništavilo poput orgulja
reći ću Vratio sam se Njemu.²⁹*

U vjerskom svjetonazoru i prema mišljenju arifa i produhovljenih ljudi ono što je kratkotrajno ne zaslužuje vezanost. Ovaj svijet nije vječan i postojan pa prema tome ne treba se za njega vezati. U skladu sa tim smrt je sredstvo oslobađanja duše iz zatvora tijela i oslobađanje čovjeka iz ovoga svijeta tame i mraka. Sanai ovaj motiv i ovu temu prikazuje na sljedeći način:

*Prođi kroz ovaj dvorac propadanja
otiđi od Početka i dođi Kraju.
Jer na ovoj zemlji bezvodne mase
iluzija je tijelo za Vatrene vjetar.³⁰*

Mevlana isti motiv prikazuje na drugi način:

*Ako ti se svijet čini velikim i bez premca,
znaj da je kod Moćnoga samo ništavilo.
Ovaj svijet je zatvor vaših duša
idite onamo gdje su vaše bašče.
Ovaj svijet je ograničen a onaj bezgraničan
sama forma je brana prema onoj suštini.³¹*

Naravno, ovo značenje možemo naći i u mnogobrojnim stihovima Mevlanih gazela koje ovdje nećemo navoditi. Razum i ljubav kod muslimanskih mistika imaju posebno mjesto, a isto se odnosi na zaljubljenike i učenjake. Kada zaljubljenik izgara u ljubavi za svojom voljenom osobom na tom putu ne obraća pažnju ni na koga drugog i sve ostalo odbacuje i od toga okreće leđa tako da je na tom putu spreman čak odreći se života. Autor *Kešful-asrara* s tim u vezi kaže:

*Bogatstvo, zlato i sve ostalo treba besplatno podijeliti,
kada dođe do duše i dušu treba žrtvovati.*

U vezi s tim Sanai kaže:

*Ašici na putu prema Voljenom opijeni
nose razum u rukavima, a glavu na dlanu.
Dok jašu buraka svoga srca prema Njemu
pokorno mu žrtvuju sve što imaju.
Dušu i srce na putu Mu žrtvuju
sami sebe smatraju Njegovim.*

²⁹ *Mesnevija*, II, stihovi 900–905.

³⁰ Sanai, str. 72–73.

³¹ Mevlana, I, stihovi 526–528.

*Kada oblaci napuste Sunce
svijet ljubavi će postati pun svjetlosti.³²*

Mevlana ovu temu obrađuje pod naslovom “Nagrada za dobra djela ašika je sami Voljeni”:

*Zaljubljenicima On je radost i tuga
nagrada, poklon i služenje je On.
Ako osim Voljenog nešto gledaju,
to nije ljubav, to je razvratna privlačnost.
Ljubav je plamen koji kada se razbukta
sve što nije Voljeni biva spaljeno.
Ostaje samo On a ostalo odlazi
o ljubavi moćna i uništeljice širka vesela budi!³³*

Međutim, razum pored sve svoje veličine i uzvišenosti je nemoćan pred ljubavi i nema mu pristupa prostoru gdje ljubav obitava. Njemu nije dozvoljeno da kroči u sveti prostor ljubavi kako to Sanai kaže:

*Razum je vodič, ali do Njegovih vrata,
Njegova milost te vodi do Njega.
Slijeđenjem razuma nećeš nikamo stići,
ne pravi gluposti poput drugih.
Njegova milost je naš vodič na putu,
Njegovo stvaranje je vodič i svjedok Njegov.³⁴*

*Na putu ljubavi razum je slijep,
racionalnost je put Ibn Sine.³⁵*

Mevlana slabost i nestabilnost razuma u prostoru ljubavi opisuje na ovaj način:

*Svirač ljubavi u vrijeme plesa ovo izgovara:
Robovanje je okov, a vladanje glavobolja.
Šta je onda ljubav ako ne more ništavila,
samo polomljen razum tamo put nalazi.
Očito je šta su robovanje i vladanje,
ljubav je zakrivena od ova dva zastora.³⁶*

Ponekad razum poredi s paukom koji pravi mrežu kako bi u nju uhvatio feniksa ljubavi ili voljenoga:

*Ko može uhvatiti feniksa?
Za razum komarac je feniks.
O pauku razuma, dokle ćeš
praviti ovu mrežu, dosta je?³⁷*

Naravno, razum nije uvijek prezren već predstavlja prvo što je Bog stvorio i nešto što je najodabranije. Pa tako Sanai kaže:

*Prvo stvorenje razum je
najodabraniji od svih razum je.
Univerzalni razum je govor iz Njegove knjige
univerzalna duša je pješak na Njegovim vratima.³⁸*

³² Sanai, str. 109.

³³ Mevlana, V, stihovi 586–590.

³⁴ Sanai, str. 63.

³⁵ Sanai, str. 300.

³⁶ Mevlana, III, stihovi 3721–3723.

³⁷ Mevlana, 1996, gazel 24.

³⁸ Sanai, 1989, str. 26.

Na drugom mjestu u podnaslovu pod nazivom “O tome da je razum vladar stvorenja i Božiji dokaz” Sanai kaže:

*Razum je moćni vladar lijepe čudi
onaj kog nazivaju Božijom sjenom.
Sjena dobro poznaje bit
nemoguće ju je odvojiti od biti.
Razum ima moć i moći se podvrgava,
razum zapovijeda i zapovijedi se podvrgava.
Razumu je Tvorac dao ovu veličinu,
da nije tako zar bi ikada vidio ovakvu počast?³⁹*

Prema Sanaiju razum je nematerijalna supstancija koja nema volje i tjelesnosti. Njemu ništa ne prethodi i ništa iza njega nema. On je poput kruga koji nema početka a ni kraja. Njegov istok je ezal i vrijeme prije stvaranja, a njegov zapad je sami Bog. Na kraju će se razum vratiti Bogu. Sanai je ovu temu obradio u podnaslovu “O pohvali razumu, razumnom i razumljivom”:

*Istok sunca razuma je ezal,
a njegov zapad je Bog Uzvišeni.
Pronicljiva osoba će ovo razumjeti,
osim razuma sve ostalo je neznanje.
Na ovom svijetu varki i obmana
razum je tu da bi pokidao okove i kavez.
Razum je u svijetu Ezela od početka
njegov kraj je početak poput Ezela.⁴⁰*

Mevlana, također, smatra da je početak stvaranja počeo mišlju univerzalnog razuma i u vezi s tim kaže:

*Ovaj svijet je jedna misao Univerzalnog uma
Razum je poput kralja a forme su poslanici.⁴¹*

Mevlana je uzeo sljedeće stihove iz Sanaijeve kaside:

*Sve što te odvoji od Njegova puta, zvaao to kufr ili iman, isto je.
Sve što te odvoji od Prijatelja, bilo to lijepo ili ružno, isto je*

i iskoristio u *Mesnevi* kako bi ih protumačio na svoj način:

*Sav svijet je ljubomoran zbog toga što Bog
u ljubomori prednjači u odnosu na sve.
On je poput duše, a stvorenja su tijelo,
tijelo od duše prima dobro i loše.
Svako čiji mihrab postane jasno osvjedočenje,
ako se vrati prostom vjeroavanju slabljenje je.
Ko god postane Kraljev krojač
na gubitku je ako trguje za Kralja.
Ko god postane blizak sa Kraljem
sjediti na Kraljevom pragu za njega je gubitak.⁴²*

³⁹ Sanai, 1989, str. 297–299.

⁴⁰ Sanai, str. 296.

⁴¹ *Mesnevi*, II, stih 979.

⁴² *Mesnevi*, II, stih 979.

Sanai u Šemsovim gazelima

Mevlana je više puta spomenuo Sanaija u *Šemsovim gazelima* i nerijetko tumačio i komentirao njegove stihove pa čak mu je posvetio jedan gazel. Mevlana za Sanaija kaže da je on velikan koji predstavlja čisto zlato a koji nije obraćao pažnju na oba svijeta. Mevlana tvrdi da je on odbacio svoje zemaljsko tijelo i da je uzdigao svoju dušu i razum. U nastavku ćemo navesti te stihove:

*Neko je rekao mudri Sanai je umro
smrt ovakvog velikana nije razumna.
Bio je riznica zlata na ovome svijetu
kod kojeg oba svijeta ništa ne vrijediše.
Zemljano tijelo predao je zemlji,
a dušu i razum odnio je nebesima.⁴³*

U još jednom gazelu Mevlana govori o Sanaiju u kojem mu se žali i ispovijeda. U tom gazelu Mevlana kaže da njegove stihove niko neće moći razumjeti dok ne razumije Sanaijeve stihove. Mevlana takve osobe opisuje kao običnu sliku naslikanu na zidu.

*Sanai ako ne nađeš druga budi sam sebi drug,
ti na ovome svijetu budi sam za sebe.
Svi ljudi svijeta sami sebe potkradaju
sebe stavi ispred i iza i budi sam svoj drug.
Odvest će te do ništavila ovi drugovi,
ne daj im svoju ruku i budi sam svoj!⁴⁴*

U drugom gazelu kaže:

*Ovaj siromah plače kako bi se smilovao Voljeni,
krv iz očiju mi ide kako bih vidio onaj cvijetnjak.*

Mevlana kaže da bi se stiglo do Voljenog potrebno je iskazivati ogromno poštovanje Bajazidu i Sanaiju i umnogome se koristiti Attarovim djelima:

*Duša koja ide ovim putevima neka se združi sa Bajazidom
ili neka se okrene Sanaiju ili od Attara mirisa pokupi.⁴⁵*

Mevlana u još jednom gazelu Sanaija i Attara stavlja jednog pored drugog tako da jednog naziva ašikom, drugog kraljem, a sebe ništicom. Općenito utjecaj Attara i Sanaija na Mevlanu, te korištenje njihovih misli i ideja od strane Mevlane je vidljivo u velikom broju gazela i u *Mesnevi*ji:

*Ako je Attar bio ašik, Sanai je kralj i pobjednik,
a nisam ni onaj ni ovaj jer sam sasvim izgubljen.⁴⁶*

U poznatom gazelu pod naslovom “Voljena se smilovala, pa neka bude tako” kaže:

*Kad je zemljano postalo nebesko Sanai je postigao cilj
bilo je to i postalo je ovo pa neka bude tako!⁴⁷*

⁴² Mevlana, I, stihovi 1767–1771.

⁴³ Mevlana, gazel 1996, str. 399.

⁴⁴ Mevlana, gazel 1244, str. 487.

⁴⁵ Mevlana, gazel 24, str. 58.

⁴⁶ Mevlana, 1996, str. 73, gazel 6.

⁴⁷ Mevlana, 1996, str. 80, gazel 82.

U jednom od svojih gazela Mevlana govori o sreći kao karakteristici Ebu Seida Ebul-Hajra, prednostima Bistamija, blistavosti Sanaija i jedinstvenosti Attara. U istom gazelu kaže da bismo došli do Voljene koja je od očiju skrivena potrebno je iščitavati Sanaijeva djela i ono što Attara čini tako jedinstvenim:

*Ovodunjalučke sreće ne znače ništa
potraži onu sreću koju ima Ebu Seid.
Sva bogatstva ovoga svijeta ništa su
potraži onu sreću koju ima Attar.
Potraži ono blještavilo o kom Sanai govori,
potraži jedinstvenost koja izdaja Attara.⁴⁸*

U drugom gazelu Mevlana o Sanaiju ovako govori:

*Koji je poricatelj rekao ovakav je Sanai,
Sanai kaže ne on je od druge vrste.⁴⁹
O, Sanai, idi i pomoć potraži od Mustafe,
Mustafa je donio milost svim svjetovima.⁵⁰*

Sanai u jednom od svojih gazela u kojem hvali poslanika Muhammeda, s. a. v. s., kaže:

*Milost svjetovima je došla i od nje traži lijek,
bilo to za ovaj grijeh ili onaj za sve traži lijek.⁵¹*

Ili:

*O, Sanai, ašicima bol treba, bol gdje je?
Teret plemeniti traži čovjeka, čovjek gdje je?⁵²*

Ili:

*Ovo je savjet od Sanaija
otvorena duša sama po sebi je tragalac.⁵³*

Mnogo je primjera u Mevlaninim djelima koji ukazuju na jasan utjecaj Sanaija i njegovih misli na Mevlanu. Ukoliko pogledamo *Mesneviju* i Mevlanine gazele sami ćemo se u to uvjeriti. S obzirom da je prostor za ovaj rad ograničen mi ćemo se zadovoljiti onim što smo citirali i naveli kao primjer, a ko bude htio može sam iščitavati Mevlanina djela i pronalaziti nove primjere.

Literatura

- Aflaki, Šemsuddin, Muhammed, *Me-naqibul-arefin I*, priredio Tahsin Jaziči, štamparija Andžomane tarih tork, 1976.
Bašir, Ali Asgar, *Dar mulke Sanai*, Entešarate Bejheki, Kabul, 1977.
Browne, Edward Granville, *Tarikh-e adabi-je Iran*, sv. 2, prijevod na perz. Ali Asgar Hekmat, Bonjade ketab, Teheran, 1985.
Gazali, Ebu Hamid Muhammed ibn Muhammed, *Ihja' ulimeddin*, prijevod na perz. Muejjiduddin Mohammad Harazmi, priredio Hedivdžam, Šerkate entešarate 'elmi wa farhangi, Teheran, 1996.
Gazali, Ebu Hamid Muhammed ibn Muhammed, *Kimijae se'adat*, kritičko

⁴⁸ Mevlana, 1996, gazel 17.

⁴⁹ Mevlana, 1996, str. 413, gazel 1984.

⁵⁰ Mevlana, 1996, str. 743, gazel 1974.

⁵¹ Sanai, 1989, Pohvala Poslaniku.

⁵² Ibidem, gazel 583.

⁵³ Ibidem, gazel 309

- izdanje Ahmad Aram, Ketabhaneje markezi, Teheran, 1982.
- Halili, Halilullah, *Abwal wa asrar hakim Sanai Gaznawi*, Bejheki, Teheran, 1977.
- Homajun, Sarvar, *Hakime Sanai Gaznawi wa dahanbinije u*, Entešarate Bejheki, Kabul, 1977.
- Hudžviri, Ali ibn Osman, *Kešful-mahdžub*, kritičko izdanje Žukovski, Entešarate Amir Kabir, Teheran, 1956.
- Majel, Reza, *Sejrul-‘ibad ilel-me’ad*, Hakime Sanai Gaznevi, Entešarate Bejheki, Kabul, 1977.
- Mevlana, Dželaluddin Muhammed, *Kullijate Divane Šems Tabrizi*, prema Furu-zanfarovom kritičkom izdanju, Našre Rad, Teheran, 1996.
- Mevlana, Dželaluddin Muhammed, *Mesnewi*, priredio Mohammad Reza Bozorg Haleqi, Entešarate Zavvar, Teheran, 2001.
- Modarres Rezavi, Mohammad Taqi, *Ta’limate Hadiqatul haqiqa*, Moasesse Matbutate Elmi.
- Nicholson, Reynold, *Kešful-abjate Masnevi*, priredio Mohammad Džavad Šariat, Entešarate Kamal, Esfahan, 1984.
- Sanai, Madždud ibn Adem, *Hadiqatul-haqiqa*, kritičko izdanje Mohammad Taqi Modarres, Danešgahe Teheran, 1989.
- Sanai, Madždud ibn Adem, *Divane Hakime Sanai*, kritičko izdanje Mohammad Taqi Modarres Rezavi, Entešarate Ketabhaneje Sanai, II izdanje, Teheran, 1983.
- Sanai, Madždud ibn Adem, *Masnevihaje Hakime Sanai*, kritičko izdanje Mohammad Taqi Modarres Rezavi, Danešgahe Teheran, 1969.
- Zarinkub, Abdolhosein, *Dostođu dar tasawwof*, Amir Kabir, Teheran, 1990.

Abstract

Rumi's Journey with Sana'i

Mohammad Kazem Kahdui

One of the poets and great orators who drew on the intellectual wellspring of Sana'i's ideas was Jalaluddin Rumi Mevlana. Thanks to the power of his mind and intellect, Mevlana used Sana'i's verses, stories, sayings and ideas and presented his magnificent mystical thoughts with the help of unmatched artistic images and beautiful literary forms and patterns.

It is quite evident that Sana'i and his works had an impact on Mevlana's intellectual and spiritual outlook, as well as on his poetic and artistic expression in two of his most significant works of art, the *Masnavi* and the *Ghazals of Shams*. This influence is so great that one gets the impression that Mevlana used Sana'i's works as a lamp when writing his own works. Of course, Mevlana's style is much more precise, scientific, structured and measured. This can best be seen in the interpretation of the story of the elephant and the disagreement between people regarding the form and appearance of the elephant. Regardless of the greatness and fame that Mevlana enjoyed, he very often praised Sana'i, and even dedicated a ghazal to him, and claimed to have faithfully followed in the footsteps of Sana'i and Attar.

Keywords: Sana'i, Mevlana, influence of Sanai, Attar, *Masnavi*.